

gyűlési megállapítása, a vele kapcsolatosan kért és adott felvilágosítások — a társaságok közéletének gerincét adják. A jó mérlegjog már félig-meddig jó részvénytársasági jogot jelent. Ez a megállapítás annál jelentősebb, mennél jobban felismerik az illetékes tényezők, hogy *a jó mérlegjogot, a helyes mérlegezési szabályokat a céltudatos gazdasági gyakorlatnak és a helyes úton járó jogalkalmazási irányításnak kell kialakítania.* Ennek a fejlődési folyamatnak jelentős segítő eszköze *az összehasonlító mérlegtudomány.* Amikor az előzőkben a magyar mérlegjog kialakulásának utolsó megjelenési formáját odaállítottuk a német mérlegjog tökéletesedésének legújabb fázisa mellé, e révén az összehasonlító mérlegtudományt és ezzel a helyes mérlegjogi szabályok kikristályosításának munkájában a jó úton járó gazdasági gyakorlatot és jogalkalmazási irányítást kívántuk szolgáltatni.

GAZDASÁGI SZEMLE

Kartelvita a Magyar Jogászegyletben

I. „A gazdasági verseny szabadságát korlátozó megállapodásokról (kartelekről)“ szóló törvényjavaslatnak a Magyar Jogászegylet hiteljogi szakosztályában az elmúlt hónapban lefolyt vitája sokkal kisebb mértékben tért el a Gazdaságjogi Intézetnek mult évi „kartelankétjától“, amint azt az előzmények után várni lehetett. Mert amíg az elmúlt évben a laikus és tudományos közvélemény a kartellproblémával szemben általános állásfoglalást, ennek a jelenségnek leírását, ismeretetését és mintegy rendszerbefoglalását óhajtotta az előadótól, addig most egy konkrét törvényjavaslat, tehát a jogászi technika egy sajátlagos alkotásának úgyszólván sablonos határok között mozgó megvitatására lehetett számítani. Ezt az alkotást pedig mindennél élesebben világítja meg az a körülmény, hogy a felszólalók az egyetlen *Ranschburg* Nándor kivételével, aki rapportóri tisztehez képest nem csekély önmérséklettel megmaradt a javaslatszabta keretek között, most sem voltak hajlandók a közgazdaságtani és társadalomtudományi elméletek „ingoványos“ talaját azzal a szilárd alappal felcserélni, amit éppen egy ilyen konkrét törvényjavaslat nyújt vagy legalább is — nyújtania kelleme.

A vita hihetetlen mennyiségben látta fel a törvényjavaslat fogyatékoságait. Ezek a fogyatékoságok pedig háromrendbeliek: gazdaságpolitikai, jogpolitikai és jogtechnikai fogyatékoságok.

II. Ami az első csoportot illeti, a javaslat szerkesztői úgy látszik nem szívelelték meg azt, amit a magyar gazdasági jog vezető alakja, Kunz Ödön a kartelankét alkalmával igen világosan megmondott, hogy t. i. a kartelkérdés első-sorban gazdaságpolitikai kérdés, a célkitűzés feladata a gazdaságpolitikusra nehezedik, a jogász funkciója nem lehet más, mint hogy raktárából előkeresse azokat az eszközöket, amelyek a gazdaságpolitikus által kitzűzött cél megvalósítására alkalmasak.

A javaslat teljesen nélkülöz minden ilyen határozott célkitűzést. Nem dönti el, hogy mi az álláspontja a kormánynak a vállalkozóknak a piac monopolizálására és az árak szabályozására irányuló egyesüléseivel, megállapodásaival szemben; vajjon az-e, hogy az ilyesmi a gazdasági élet fejlődésének természetes következménye, az-e, hogy ilyesmi — mint a szabad verseny korlátozása ellen a *jó erkölcsök* nevében kell tiltakozni, avagy pedig az, hogy a kartelizálás sem egyéb, mint a liberális gazdasági rendnek tervgazdálkodássá való átalakulási folyamatának egyik jelensége, ami nem önmagábanvéve, hanem csupán abban az esetben káros, ha a legmagasabbrendű gazdasági egység: az *állam gazdasági politikájába*, „*Wirtschaftsplanjába*“ *üt*közik.

Doroghi Ervin és Jacobi Andor felszólalásaikban reámutattak arra, hogy a „fel a harera a kizsákmányoló kartelek ellen“ mottóval útjára bocsátott javaslat nem őszinte és nem is lehet. Nem konzekvens a kormányzat akkor, ha a gazdasági verseny szabadsága fekszik a szíven és ezért támadja a szabad gazdasági élet szülötteit: a karteleket, amikor Magyarországon tulajdonképpen csak egyvalaki van monopólium helyzetben, t. i. maga az állam, amikor állami monopólium tárgyát képezik a fontos „közszükségleti cikkek“ egész sora, mint a só, a gyufa, a dohány, a villamosáram, a gáz, a vasúti szállítás stb., amikor az állam kényszerkarteleket teremt (szesz-, gyufakartel), amikor a köztestületek túlzott gazdasági tevékenysége állandó panasz tárgya. Nem lehet a jó erkölcs nevében a kartelek árpolitikája ellen kifogást emelni, amikor a törvényhozás gépezete állandóan az áremelés irányába lendül (vámtarifa, bolettatörvény). És nem lehet ott konzekvens, átgondolt gazdasági politikáról beszélni, ahol a rengeteg áldozattal és fáradsággal — okkal — ok nélkül felnevelt, de ma már mindenestre meglevő és értékes iparunkat politikai jelszavak kedvéért a javaslat oda látszik dobni az erősebb külföld versenyének.

Hogy ma, amikor az államszocializmus jegyében lefolytatott gazdasági és közigazgatási politikának, bátran mondhatni, válságát éljük, az állami intervenció körének kiterjesztése a közvéleményben egyáltalában nem találkozik osztatlan helyesléssel, azt világosan mutatta a szövetkezetek kép-

viselőjének, *Borbás Gáspár*nak felszólalása, aki szintén nem az államtól, hanem a fogyasztók és munkavállalók szervezeteitől várja végső eredményben a kartel túlkapásainak orvoslását.

III. Minden friss törvényjavaslattal szemben jogpolitikai nézőpontból két kérdés merül fel: szükséges volt-e egyáltalában a kérdés *törvényi* szabályozására, nem végezték volna-e azt más jogalkotó tényezők megfelelőbb módon és hogy a *szabályozásnak* éppen a *konkrét javaslat által követett iránya* helyes és célravezető-e?

Az első kérdés tekintetében egységes álláspont nem tudott kialakulni. A törvényi szabályozást helyeslő *Meszlény Arthurral*, *Kelemen Sándorral* és *Tihanyi Lajossal* szemben *Borbás Gáspár* azt már csak a nagyiparral szemben álló osztályok megszervezéséig és a gazdasági erők ekképen beálló kiegyensúlyozásáig tartó provizóriumként hajlandó elfogadni, *Doroghi Ervin* és *Jacobi Andor* szerint karteltörvény nálunk sem szükséges, sem időszerű, *Nádas László* pedig annak a nézetének adott kifejezést, hogy a kartel törvényes szabályozásának szükséges volta körül a világirodalomban dúló vita már végleges eldöntést nyert — negatív irányban.

A szabályozás mikéntje tekintetében pedig megint csak a szabályozást eszközölők gazdaságpolitikai beállítottsága, világnézete lesz elsősorban jelentős. Liberális-kapitalisztikus gazdasági rendben, ahol a forgalom ügyleteinek másként, mint diszpozitív formában történő szabályozását elképzelni nem igen lehet, ahol a törvény csak akkor hallatja a hangját, ha a felek valamiről elfeledkeztek gondoskodni, a szabályozás célja nem lehet más, mint az egyesek érdekének védelme, az általuk *spontán* kialakított intézmények kizárólag a jogbiztonság követelményeire való tekintettel, technikai fogyatékokosságok elkerülése végett történő formábaöntése. Az ilyen törvény tehát elsősorban a magánérdeket szolgálja. Hogy ezt a javaslatot nem ilyen „kartelbarát” velleitások hozták létre, azt fölöslegesen megemlíteni, — de számtalan példával illusztrálták a vita folyamán azt is, hogy a karteljog biztonsága sem kívánta azt meg, sem pedig iparunk gazdasági szükségletei nem áhítoznak utána. Reámutattak arra, hogy téves az a felfogás, mintha a bírói gyakorlat a kartelügyekben nem állapodott volna meg, sőt 1911-ben elfoglalt — igen szerencsés és praktikus — álláspontján tizenkilenc év óta nem tartotta szükségesnek a változtatást. Melyik részéről a jognak mondható ez még el? Felemlítették, hogy a Magánjogi Törvénykönyv Javaslatának idevágó §§. megfelelő interpretációval és kiépítéssel teljesen elegendők a felvetődhető kérdések megoldására. Felhívták a figyelmet arra, hogy kézenfekvő társasági jogunk nem egy szabályának analógia

útján a kartelekre való kiterjesztése. S végül itt van a tisztességtelen versenyről szóló 1923:V. t.-c., amely már a mai formájában is — de kiváltképpen egészen csekély novellázással — mindenképpen alkalmas a karteljogviszonyok igen nagy részének elbírálására.

A javaslat szerkesztői azonban valódi céljukhoz — a közvélemény bizonyos rétegeinek az iparcikkék árával szemben való elégedetlenségének lecsillapításához — képest, nem akartak és nem is akarhattak a tiszta magánjog világában maradni. Ennek folytán keletkezett egy felemás természetű, a „kartelközjogi“ és „kartelmagánjogot“ egymástól köléköppen el nem határoló törvényjavaslat. Annak a törvényszerkesztési technikának pedig, amely egy új, a gazdasági élet által kitermelt, nyers jogintézmény kicsiszolása és a *magánjog* rendszerébe való illesztésének ürügye alatt az árak felhajtásának közérdekellenes cselekményét akarja *közigazgatási, iparpolitikai és büntetőjogi* eszközökkel megtorolni, meg kellett magát bosszulnia. Az ú. n. kartelkérdés, amint az ma aktuális, — *Jacobi Andor* nagyon meggyőzően fejtette ezt ki — elsősorban árkérdés. A közvéleménynek bizonyos monopól- vagy monopóllhoz közelálló helyzetben levő alakulatok állítólagos árdragító tevékenysége fáj és nem — a jogrendszernek valamilyen hézaga. Elfeledkeztek arról, hogy egyrészt a kartel csupán — egyik, de nem egyedüli — *eszköze* az árfelhajtásnak, másrészt pedig, hogy bár ma elsősorban tényleg az aránylag jobb helyzetben levő nagyiparnak sajátos fegyvere, annak semmi akadályja sincs, hogy a kartelt a maga céljaira bármelyik más, esetleg szélsőségesen „kartellelles“ osztály, így még a mezőgazdaság is, felhasználhatja. S minden céhbeli jogász fel fog lázadni az ellen, hogy, mert egy különben értékes jogeszközt rosszra is lehet fordítani, azért azt törvényhozásilag egyszersmindenkorra tönkresilányítsák. A felszólalók egymásután vonták kétségbe a javaslat őszinteségét, amely magánjogi mázának megfelelően 5. §-ában *felhatalmazza* a kereskedelemügyi minisztert olyan közigazgatási intézkedések megtételére, amelyeket állásából folyólag amúgy is tehet, olyankor, amikor a vámjog (1924:XIX. 1. és 2. §§), a közszállítási szabályzat és az iparfejlesztésről szóló 1907:III. t.-c. sokkal hatékonyabb eljárási módokat biztosít a kormányszatnak.

Az az áldatlan dualizmus, amely a mi javaslatunkat áttekinthetetlenné teszi, különösen két intézkedésében nyilatkozik meg. Elsősorban a kartel fogalmának a javaslat élén exemplifikatív felsorolás formájában történő meghatározásában. Ez — az összes felszólalók által máltán nehezményezett felsorolás, — amely egy kalap alá vesz olyan heterogén fogalmakat, mint a kartel, a tröszt, a konzern, a fuzió, amely ezekre a legeltérőbb jogi és gazdasági struktúrájú

alkulatokra egyaránt rá akarta húzni a karteljog szabályait, csakis úgy magyarázható meg, hogy a kartellből nem láttak meg mást, mint azt, hogy árdrágításra, a piac monopolizálására is lehet használni és ugyanez lehet a célja a többinek is. Hogy milyen következményei lehetnek ennek a logikai hibának, abból mutatóban elég csak arra utalni, hogy pl. a javaslat törvényerőre emelkedése esetén fúziók — bejelentendők a Szabadalmi Bíróságnál, azok utólag megtámadhatók, visszaható erővel (?) megsemmisíthetők lesznek. azokkal szemben „erkölcstelenségi“ kifogás támasztható. A másik ilyen kétlaki rendelkezés az, amely ennek a heterogén természetű törvénynek alkalmazását kizárólag bíróságra — tehát jogásztestületre — kívánja bízni, amelynek ezek szerint kellő előképzettség és szakértelem nélkül közigazgatási és gazdasági irányító tevékenységet kell majd végeznie. Ezen a rendelkezésen a felszólalók közül csupán Nadas László nem talált kivétlnivalót, de az ő érvelése, amely szerint a bíróság igenis mindenfajta szerződés tekintetében dönthet, legfeljebb majd szakértőket hallgat meg, nem meggyőző azon intézkedés helyessége tekintetében, amely a bíróság befolyását még a „kartell“ árszabására is kiterjeszti. (11. §.)

IV. Bármilyen párt-hoz vagy világnézethez tartoztak legyen is a vitában résztvevők, egyben megegyeztek, hogy a javaslat jogtechnikai szempontból nem tökéletes.

Ami a kartelszerződésnek a Szabadalmi Bíróságnál való kötelező letébehelyezését illeti, e tekintetben egységes volt a felfogás: ilyen kötelezettség nem árt, nem használ a kartellnek, mert ami lényeges, az úgy sem a tulajdonképpeni kartellmegállapodásban található. Aggályosnak tartják ellenben az üzleti titok megőrzését biztosítani hivatott 3. §. rendelkezéseit. Felmerült kétség a tekintetben is, hogy az eredetileg a teljes nyilvánosság elve alapján működő Szabadalmi Bíróság alaptermészetével nem jut-e ellentétbe a javaslat által reárárt, teljes diszkréciót megkívánó funkciók elvégzése.

Jogos kifogások merültek fel a javaslat által véleményadó szervül inaugurált Kartellügyi Országos Bizottság (4. §.) kevéssé szakszerű, túlságosan politikai ízű összetételével szemben. Nem indokolt ebben a véleményadó szervben az országgyűlés két házának képvisellete, amelynek tagjai egyéb, sokkal hatékonyabb módokon hozhatják kifejezésre véleményüket. Nincs ott sok keresnivalója a honvédelmi és a népjóléti miniszterek képviselőinek se. A fogyasztók képviselőiben ehelyett esetleg a szövetkezetek egy kiküldöttje volna meghívandó. Többen kívántak helyet a Szakszervezeti Tanácsnak is. Kuriózumként hatott, hogy a nagyrészt ügyvédekből rekrutálódó felszólalók állástfoglaltak — az Ügyvédi Kamara képvisellete ellen.

Kritika tárgyát képezte a javaslat pongyola terminológiája. *Ranschburg* Nándor szerint a kartel inter omnes, illetőleg inter partes érvénytelenítése helyett helyesebb volna a kartel feloszlatajáról, illetőleg felmondásáról beszélni. Az érvénytelenítés kifejezést valamilyen ex tunc ható semmissé nyilvánításra alkalmazzuk, nem pedig — amint az a kartelnél elfordul — jogviszonyoknak jövőbeni felbontására. Nem szerencsés az „üzleti tisztességbe ütköző“ megsemmisítésről sem beszélni, maga a megsemmisítés soha sem ütközik az üzleti tisztességbe, legfeljebb az e célból igénybevett eszközök.

Reámutattak arra, hogy az 5. §. egymásután három különböző szervet iktat bele az eljárásba, a Kartelügyi Országos Bizottságot, a kereskedelemügyi minisztert és a kincstári jogügyi igazgatóságot. Három helyen gyűlnek majd fel az akták.

Aggályos a kartelen kívül álló szakmabeli vállalkozónak auktorátusa a kartel érvénytelensége iránt megindított perben (7. §.).

A legnagyobb veszedelmeket rejti magában a 8. §-nak az a rendelkezése, amely a karteltagnak módot nyújt arra, hogy a kartelnek ellene indított magánjogi pereiben a kartel erkölestelen vagy közrendbe ütköző voltát kifogásilag vitassa. Különösen súlyos ez annak folytán, hogy az ilyen kifogás a kartelbírótság (a budapesti kir. ítélőtábla külön karteltanácsa) kizárólagos hatáskörébe tartozik, tehát annak megemlése perek elhúzására ad módot. A renitens karteltag és az ellenséges outsider számára biztosított jogkör megleggya lesz a zsarolásoknak.

Végül ellentétben állanak jogunk alapelveivel a kartelbírótság eljárási szabályai. A javaslat meghonosítja a régen várt ideiglenes intézkedést, de a legkevésbé kívánatos formában. A bíróságnak a legszélesebb inkvizitórius hatásköre van, a kartelben résztvevők összes üzleti könyvét és titkát feltúrhatja, azokba a kartellel ellenérdekű félnek betekintést engedhet. A 12. §. végül megalapítja a magyar jogban eddig ismeretlen korlátlan pénzbírságot, ellentétbe kerülvén ezzel büntetőjogunknak azzal az alaptételével, hogy senkit sem lehet más büntetéssel sújtani, mint amelyet a törvény cselekményének *elkövetése* előtt arra kiszabott.

A magas színvonalú és eleven vitát *dr. Ranschburg* Nándor bevezető előadása nyitotta meg és abban *dr. Meszlény* Arthur, *dr. Doroghy* Eryin, *dr. Nádas* László, *dr. Jacobi* Andor, *dr. Borbás* Gáspár, *dr. Kelemen* Sándor és *dr. Tihanyi* Lajos vettek részt.

Dr. Keszthelyi Nándor.